

Xamanismoa

Gaurko hebraieraz, elkar agurtzeko erabiltzen dute hitz hori.

Ik. Bakea; Bizia.

Xamanismoa

Erljio-mota da, bereziki Ipar Europako eta Ipar Asiako Herri uraloaltaikoek segitzen dutena. Baina eskimalen artean eta Ozeaniako Herri batzutan ere xamanismoaren zenbait forma bizi da.

Xaman deritza erlijiozko ariketa horietan *apaiz sorginarena egiten duenari: hortik xamanismoaren izena bera.

Erljio horren arabera, mundua izpiritua edo ireluz beterik dago eta xamanek egiten dute horien eta gizon-emakumeen bitartekoarena. Horiek menperatzeko, trebaldi luzea eta teknika bereziak dituzte. Horiekin harremanetan sartzeko, trantzean eta *estasian jartzen da xamana, apoderatzeko keinuak egitearekin batera.

Gaitzak sendatzea da xamanaren egiteko nagusienetako bat.

Tanborra du bere tresnarik erabiliena.

Jeinu edo irelu guztien gainetik goreneko Jainkoa gurtzen dute xamanistek.

Xekina(h)

Aramaierazko berba: "nonbait bizitzea" esan gura du. Israel, bere Herri hautatuarekin bizi den Jahve-ren bertakotasun misteriozkoa adierazteko erabiltzen zuten juduek.

Ik. Probidentzia; Gizakundea.

Xema(h), Israel

Hebraieraz "Adizu, Israel" esan gura du. Juduen otoitz handiaren hasierako hitzak dira; *Pentateuko-ko hiru zatik osotzen dute otoitz hori, eta *judaismoaren fedearen muina biltzen du. Kristaudentzat "Gure aita" otoitzak duen antzeko balioa du Xema-k juduentzat.

Xeol-a

Testamentu Zaharraren arabera, lurpeko mundua da, hildakoen arimen egonlekua. Judaismo zaharrak zuen heriotzondoko egoeraren ikuskera berbera aurki daiteke antzinako assyriarren eta babiloniarren artean ere. Judaismoa bera joan zen ikuskera hori gaindituz, heriotzondoko bizierari buruzko sinestea bere aldetik landuz eta zehatzagotuz joan zen neurrian.

Ifernua hitzera itzuli dute batzutan:

baina xeola eta kristautasuneko ifernua ez dago berdintzerik.

Ik. Ifernua; Leizea.

Xiismoa

Ik. Xiitak.

Xiitak

"Aldekoa" esan gura du xi'a arabierazko hitzak. Islamismoko adar berezia dira xiitak, Ali *kalifaren "aldekoak". Mahometen suhia zen Ali; eta bien artean izan ziren beste hiru kalifak ez dituzte onartzen. Elkarte musulmanaren buruak --*imam-ak-- Aliren jatorrikoak izan behar omen dute. Azkena, ezkutaturik omen dago eta egunen batean etorriko omen da berriro, bake-errienua eraikitzena.

*Mistizismoak indar handia du xiismoan.

Musulmanen artean bigarren talderik handiena da xiitena, *suniten ondoren. Eta multzorik handiena Iran-en kokaturik dago.

Ik. Islamismoa; Sunismoa.

Xingon

Japoniako *budismoaren sekta garrantzizko baten izena. Kukai (hil ondoren, Kobo Daixi) izeneko *monakoak sortu zuen IX. mendean.

Xingon-en arabera, Jainko gorena Maha-Vairotxana da, Japonian Dainitxi deitua. Erljio guztietako jainkoak hori irudikatzeke moduak besterik ez omen dira. Horren gorputzak kosmos osoa omen du bere baitan.

Xingon *sektakoak 12.000.000 lagun edo dira gaur egun.

Ik. Modalismoa.

Xinto(ismo) (Shintoa)

Jatorriz txinerazko hitza da. "Jainkoen bidea" esan gura du japonieraz.

K.o. VI. mendean *budismoa Japoiara sartu aurretik, herrian bizirik zirauten erlijiozko sinesteen eta ihardukizunen multzoari deritza xintoa edo xintoismoa. VI. mendekoa da izena bera, eta erlijio zaharra berritik --budismotik-- bereizteko eman zioten.

Budismoa ofizialtzean, erlijio tradizionalaren eta berriaren arteko eragin berezia gertatu zen, alde batetik, japoniar budismoari bidea emanez; eta, bestetik, xintoismoaren forma budatartua, *Ryobu Xinto izeneko, indartu eta nagusitu zen mende askotarako.

Baina hamazazpigarren mendeaz gero, japoniar nazionalismoaren eraginez, eta jatorrizko xintoismoaren izenean, Ryobu Xintoaren kontrako borroka hasi zen eta Meiji enperadorearen garaian (1868-1912), nazionalismo horren oinarritzat jatorriko xinto erlijioa bere jatorritasunean berreraiki zuten ofizialki. Erlijio estatal bihurtu zuten xinto-a, baina horren edukina oso murriztua gelditu zen: hau da, aberriarekiko eginbideak, aberriaren aldeko *errito batzuk eta bereziki enperadorearen gurtza --hori Jainkoagandikoa omen bait da--.

Xintoismo estatalari --ofizialki babestu horri-- jinja-xinto edo *santutegietako xintoismoa izena eman zioten. 1945eko Munduazaleko Bigarren Gerratearen ondoren, erlijio-modu hori debekatu egin zuten. Ik. Jinja.

Bitartean, eta XVII. mendeaz gero, xintoismo herritar jatorrizkoaren berreskuratze-mugimendua gertatu zen, eta, budismotik bereiziz, eta xinto ofizialaz aparte, bere autonomiaz bizi da, eta 40 milioi fededun ditu gaur. Sekta-xintoismoa izena ere eman ohi diote erlijio-forma herritarrari, ofizial eta estatalaren "kontrako" horri.

Izadi-erlijioa da xintoismoa: hau da, izadi osoa naturaz-gaineko indarrez beterik ikusten du; horiek, bizidun bihurturik eta jainkoetsirik, *kami izena hartzen dute. Mundua kami-z beterik dago, beraz. Izadiko indarrak ezezik, hainbat arbaso ere kami bihurtzen omen da. Horregatik, arbasoen gurtzapena da xintoaren beste ardatzetako bat. Baina horren *eskatologia oso zehazkabea eta lainotsua da. Kontaezinak dira, kami-ak, eta xintoismoa bera kamien bidea ere deitu ohi dute. Ik. Asaben gurtza.

Mitologia aberatsa du xintoismoak. Japoniaren sorreran Isanagi jainkoa eta Esanami jainkoa omen daude. Beraiengandik omen dator Amaterasu, Eguzki jainkosa eta enperadorearen arbasoa. Enperadorea jainkotarra omen da, beraz, eta beraren gurtza aberriarekiko atxekimenduaren eta estatuaen "jainkotasunaren" oinarrian dago.

Ik. Enperadorearen gurtza; Jainkoespena.

Paulo Agirrebaltzategi

Xivaismoa

Saivismoa ere esaten da. Hinduismoaren barruan, Xiva jainkoaren gurtza nabarmentzen duen eskola edo *Konfesioa. Xiva-k nahiz Visnu-k lekukotzen omen dute egokien *Brahman edo Izaki Gorena; horregatik horien gurtza benetan Brahman-en gurtza da; ondorioz *Brahma-ri lekua kendu diote.

Xiva-k ez du *avatara-rik edo ez da haragiztutzen. Dantzariaren itxuran irudikatzen dute batzutan, dantzatzean suzko zirkulua egiten duela: munduaren egitea eta desegitea adierazten ditu nonbait horrela. *Trimurti-ri buruzko irakatsian, ahal desegilea du Xiva-k; desegiteko ahal horrek, ordea, adiera positiboa du bizitzaren eta heriotzaren zikloan.

Xivaismoak, *visnuismoaren kontra, ez du avatara-en irakasbidea onartzen; eta, alde horretatik *monoteismo garbiagoa irakasten du.

Xivaismoaren ezaugarria *lingam-a da. Horren jarraitzaileei, berriz, saivak edo xivaitek deritzate.

Y

Yi

1. Kontzeptu metafisikoa Txinako filosofian: Unibertso aldakuntz printzipio funtsezkoa, Yin-en eta Yang-en arteko eraginez sortua. Izadiko, gizarteko eta izpirituko gertakarietan nabarmentzen da printzipio hori.

2. Kontzeptu etikoa, bereziki *konfuzianismoan garrantzi handia duena: *justizia adierazten du, hots, zuzen jokatzeko bertutea.

Yin-Yang

Ik. Kosmosa.

Yoga (Joga)

Sanskritoz uztarria (lotura) esan gura du.

Patañjali (K.a. IV. mendekoa) da yoga eskola konkretuaren sortzailea, eta Yoga Sutra, horren oinarrizko liburua. Baina yogak, *izpiritubideko metodo denez, esanahi zabalagoa du, eta ekialdetar izpiritubidean